

УДК 32:342.827.1 (477+478)

Віталій Коцур

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ У ПРИДНІСТРОВ'І

Стаття присвячена аналізу української національної меншини у Придністров'ї, її гуманітарної та соціокультурної складової в контексті міждержавних відносин України та Молдови.

Ключові слова: Україна, Придністров'я, ОБСЄ, конфлікт, Молдова, Росія, врегулювання конфлікту, українська національна меншина.

Статья посвящена анализу украинского национального меньшинства в Приднестровье, ее гуманитарную и социокультурную составляющую в контексте межгосударственных отношений Украины и Молдовы.

Ключевые слова: Украина, Приднестровье, ОБСЕ, конфликт, Молдова, Россия, урегулирования конфликта, украинское национальное меньшинство.

The article analyzes the Ukrainian national minority in Transnistria, its humanitarian and socio-cultural component in the context of relationships between Ukraine and Moldova.

Keywords: Ukraine, Transnistria, the OSCE, conflict, Moldova, Russia, settlement, Ukrainian minority.

Постановка проблеми. Тематика Придністровського конфлікту була й залишається однією з найдискусійніших як у молдовській, придністровській, так і в українській, російській та румунській науковій думці. Зазначимо, що геополітичні інтереси України в Придністровському регіоні Республіки Молдова почали проявлятися з 1992 року, оскільки конфлікт навколо Придністров'я, який триває із часів незалежності республіки Молдова, становить небезпеку як для громадян України, які проживають на конфліктній території, так і для нашої держави в цілому. Відзначимо, сучасні міждержавні кордони представляють собою нагромадження суцільних «історичних несправедливостей». Росія сьогодні володіє значно більшими ресурсами, ніж Україна, для впливу як на Придністровський регіон Молдови, так і на всю Республіку Молдова. Загальновідомими є й «русофілство» комуністів Молдови, як і те, хто саме підтримував їх у боротьбі за владу. Окрім того, людська спільнота знає конфлікти

(приміром, на Кіпрі), які не вирішуються по 25 років, однак їх наявність не призводить до зміни загальноновизнаних кордонів. У ситуації, коли існування Молдови як держави без Придністров'я навряд чи матиме якийсь сенс, маловірогідним видається втілення такого сценарію, за яким Молдова офіційно визнає безнадійність своїх спроб реінтегрувати Придністров'я. Тому, якщо Україна проводитиме політику під гаслом, не допустити румунів та росіян до Придністров'я, то, на наш погляд, у такий спосіб підштовхне проросійський Кишинів до схвалення московського сценарію «спільної держави». Такий поворот подій, як здається, не викличе заперечень ні в ОБСЄ, ні в інших міжнародних структурах. Адже очевидно, що Республіка Молдова не становить особливого інтересу для когось іншого, окрім «країн-гарантів». Що стосується Румунії, то вона сьогодні занадто зосереджена на своїх проблемах інтеграції до ЄС та НАТО і не бачить сенсу ризикувати цими пріоритетами заради Республіки Молдова, де при владі перебувають комуністи з їх відвертими антирумунськими настроями. Хоча останнім часом керівництво Молдови заявило про курс на євро інтеграцію [1].

Виклад основного матеріалу. Придністровський конфлікт просідає чільне місце в українсько-молдовських міждержавних відносинах, тому *метою написання статті* автор зробить спробу проаналізувати особливості розвитку української національної меншини у Придністров'ї, її гуманітарну та етнополітичну складову.

Зазначимо, що українська національна меншина – найчисельніша в Молдові. За даними останнього перепису населення у 2004 р., у Молдові мешкало 282,4 тис. українців, або 8,4% населення, а в Придністровському регіоні - 178,2 тис. осіб або, 28,8% населення [2]. Етнічні українці Молдови зберегли національні традиції, духовність, мову завдяки, у першу чергу, діяльності українських громадських організацій регіону. Зокрема в Придністровському регіоні вони представлені двома великими об'єднаннями – Регіональною громадською організацією «Укрпросвіта» та Спілкою Українців Придністров'я імені О. Бута. Крім того, у регіоні діють україномовні навчальні заклади, працюють українські редакції на телебаченні та на «Радіо ПМР», видається газета «Гомін». Також регулярно проводяться наукові й творчі заходи, реалізуються освітні проекти щодо вивчення української мови й літератури, відроджуються українські народні традиції [3].

З точки зору офіційного Києва, підтримка національної громади за кордоном – один із пріоритетних напрямів зовнішньої політики Української держави, що «сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню їхніх зв'язків із батьківщиною [4]». Реалізація цього напрямку має на меті широке залучення української громади за кордоном до суспільного життя країни, а також ефективне використання інтелектуального, духовного та культурного потенціалу діаспори в інтересах України та українського суспільства. Здійснюючи співпрацю із закордонною громадою, Україна виходить передусім із того, що така діяльність є важливою складовою внутрішньої і зовнішньої політики України та має відповідати її національним інтересам [5]. Тож, з аналізу нормативних документів стає очевидним, що для ефективної реалізації цього процесу та досягнення дієвих результатів необхідно забезпечити таку взаємодію: «закордонне українство – Українська держава». Іншими словами, з одного боку, діяльність закордонних українців має бути спрямована на збереження та збагачення національних культурних і духовних цінностей в країні проживання, а також зміцнення авторитету України у світі. З іншого боку, Українська держава має піклуватися про свою діаспору, розвивати відносини з українськими громадськими організаціями для досягнення певних результатів від співпраці з ними, у тому числі в освітній, науковій, культурній, інформаційній сферах.

Очевидно, що значну роль у забезпеченні взаємодії «Україна - закордонне українство» можуть відігравати безпосередньо засоби масової інформації. Адже, по-перше, українська громада за кордоном воліє постійно перебувати в курсі подій, що відбуваються в Україні. По-друге, про зусилля закордонної громади, спрямовані на зв'язок з етнічною батьківщиною, збереження мови, національних традицій і культури, так само як і про зустрічні зусилля держави, має знати широка аудиторія як в Україні, так і за її межами. Між тим, у випадку з українцями Придністровського регіону РМ ця робота залишається переважно поза увагою

засобів масової інформації України.

Питання української громади Придністров'я має свою специфіку, зокрема через проживання в невизнаному сепаратистському регіоні та можливості полегшеного отримання паспорта громадянина України – на відміну від етнічних українців Правобережної Молдови. Придністровський конфлікт розділив українську громаду Молдови на дві частини. Це обумовлюється кількома чинниками. З одного боку, за оцінкою самих представників української громади Молдови, рівень взаємодії між організаціями обох берегів Дністра залишається невисоким та обмежується поодинокими випадками спілкування. З іншого боку, постає питання самоідентифікації, адже українці Придністров'я, на відміну від українців Правобережної Молдови, вважають себе, фактично, громадянами України, що підтверджується наявністю в них українських паспортів. Крім того, лідери українського руху в Придністров'ї не тільки активно підтримують сепаратистський режим і владні структури самопроголошеної республіки, а й ведуть відповідну агітацію серед членів української спільноти регіону. Більше того, ці ж лідери продовжують насаджувати серед етнічних українців регіону імідж Молдови як «ворога на західному кордоні ПМР [6, с. 235]».

Оскільки переважна більшість членів української меншини Правобережної Молдови є лояльними громадянами РМ, це додатково ускладнює стосунки між двома українськими громадами та перешкоджає перспективам реінтеграції країни. Водночас, багато хто з українців Придністров'я більшою мірою зберігає «радянську ментальність», у порівнянні з українцями правобережжя Дністра чи то суспільства України. Так, наприклад, на думку провідного українського експерта з питань Придністров'я Г. Перепелиці, українська громада Придністров'я «не є по суті українською». «Вона є частиною такого ж радянського російського соціуму, як і вся інша спільнота Придністров'я. Вони уособлюють себе з Україною тільки в тому сенсі, що можна взяти з неї та як можна її використати для власних потреб. А що стосується політичних поглядів, вони цілком заангажовані Росією і, звичайно, підтримують її політику. Я думаю, що жителі Придністровського регіону РМ далекі від того, що відбувається в Україні. Вони дуже далекі від розуміння тих демократичних цінностей, за які бореться Україна [6, с. 235]». Безумовно, ці чинники не сприяють об'єднанню зусиль українських організацій Молдови в питанні забезпечення культурно-освітніх потреб українців.

Натомість багато українців Молдови висловлюють побажання, щоб їхні діти у дошкільних і середніх навчальних закладах вивчали поряд з державною мовою і рідну українську. Наразі з 1500 середніх навчальних закладів у Молдові лише у 52 викладається українська мова як окремий предмет, яку вивчають близько 6 тис. учнів (у 2006 р. таких закладів було 57, а українську мову вивчали більше 8 тис. дітей). Скаржаться українці Молдови й на фактичну відсутність української преси, радіо і телебачення. Українська присутність в електронних ЗМІ обмежується трансляцією на телеканалі «Молдова 1» 30-хвилинної програми українською мовою «Світанок» (двічі на місяць) і виходом в ефір радіожурналу «Відродження» (щочетверга). У Молдові транслюється лише один український телеканал «Інтер+», причому лише в мережі кабельного телебачення. Звичайно, цього недостатньо для задоволення інформаційних потреб українців. Крім того, на думку українських експертів з Групи безпекових та стратегічних студій та Інституту демократії ім. Пилипа Орлика, висловлену ними за результатами комплексного дослідження «Придністровська проблема: погляд з України», пасивна позиція України у вирішенні придністровської проблеми та у стосунках з Молдовою сприяє асиміляції молдовських українців та призводить до ігнорування їхніх прав [6, с. 266].

На цьому тлі приємним винятком стало повідомлення про участь делегації Посольства України в РМ у церемонії освячення Главою Фалештської і Східно-Молдовської єпархії Української православної церкви Київського патріархату, єпископом Філаретом Пинку місця майбутнього церковного комплексу у селі Кожушне, розташованому у 20-и км від Кишинєва (10 жовтня 2010 р.). У ході будівництва поруч із будівлею церкви планується спорудити приміщення для недільної школи і бібліотеки. Між тим, у жовтні 2009 р. Міністерство юстиції Республіки Молдова офіційно зареєструвало Фалештську і Східно-Молдовську єпархію Української православної церкви Київського патріархату, яка була утворена у 2004 р. Цим

створено перший прецедент за кордоном: поширення юрисдикції Української церкви на територію зарубіжної країни, що сприяє духовному відродженню української громади Молдови, забезпеченню прав і задоволенню релігійних потреб її представників.

Дещо кращою видається ситуація із забезпеченням освітньо-культурних потреб українців у придністровському регіоні Молдови. Влада Придністров'я, де мешкає понад 100 тис. громадян України, більшість яких є етнічними українцями, вважає їх не етнічною меншиною, а однією з трьох основних національностей (поряд із молдованами та росіянами), які живуть на його території. Щорічно понад 150 українців Придністров'я отримують можливість здобувати вищу освіту на теренах етнічної Батьківщини. У Придністров'ї видається україномовна газета «Гомін», що виходить раз на тиждень, транслюється п'ять українських телеканалів, але щоб дивитися чотири з них, придністровці мають платити неабиякі гроші. На терені самопроголошеної ПМР функціонують українська школа в місті Рибниця й українська гімназія в Бендерах[7].

Сприяє поглибленню співпраці з українською громадою в Молдові і розвитку двостороннього культурного співробітництва з країною перебування і діяльність Культурно-інформаційного центру, створеного у 2007 р. у складі Посольства України в Республіці Молдова.

Першочерговим завданням для української громади Молдови є відновлення контактів, ініціювання проектів, що дозволять поєднати інтереси українців обох берегів Дністра, активність Посольства України в Республіці Молдова спрямована на ліквідацію умовного поділу на українців правобережжя та лівобережжя Дністра. Що стосується співпраці неетнічних громадських організацій Придністровського регіону, то вкрай важливою є підтримка тих структур, що поділяють ідеї реінтеграції і лідери яких не прагнуть отримувати фінансову допомогу від міжнародних структур та українських партнерів при цьому й надалі відстоюючи принципи сепаратистського розподілу Республіки Молдова на дві окремі держави.

Окрім зазначеного, громадянське суспільство України та Молдови має достатній потенціал для того, щоб, спираючись на власний досвід, знання специфіки регіону та особливостей функціонування неурядових організацій, що працюють у сфері врегулювання Придністровського конфлікту, надавати відповідну інформацію донорським структурам, міжнародним чи/та європейським структурам зацікавленим у здійсненні свого внеску у врегулювання конфлікту та подолання його наслідків. Співпраця проєвропейських аналітичних центрів України та Молдови у цій сфері, розробка та поширення інформаційних бюлетенів з такою інформацією іноземними мовами стало б, до певної міри, на заваді поширенню дезінформації про придністровський регіон Молдови та сприяло б діяльності і розвитку в ньому громадянського суспільства. При налагодженні співпраці між українськими та молдовськими неурядовими структурами, уключно із такими ж структурами у Придністровському регіоні, необхідно зважати на можливість співпраці з офіційно незареєстрованими групами активістів та громадськими ініціативами. Відсутність реєстрації в «квазідержавних» придністровських структурах надає їм ширше поле для маневру, позбавляє необхідності виступати ретрансляторами «офіційної пропаганди ПМР». Прикладом структур, що мали б стати предметом уваги міжнародних донорів та партнерів з України (передусім – правозахисних організацій), можуть бути організації вчителів шкіл, які з'явилися після так званої «шкільної кризи» 2003 р.

Більшу увагу необхідно приділити інформуванню придністровської громадськості: з одного боку – щодо політичних трансформацій, які мають місце у правобережній Молдові та Україні, з іншого – щодо європейських реформ і можливостей, які відкривають життєву перспективу перед жителями придністровського регіону. Доречним видається створення громадського порталу, що став би майданчиком для народної журналістики та народної дипломатії (на кшталт порталу www.maidan.org.ua), який був би корисним для подолання у придністровському регіоні російського інформаційного домінування. Не можна лишати поза увагою і потенціалу, який містять у собі т.зв. ресурсні центри для неурядових організацій. Вдалим прикладом такого ресурсного центру у Молдові можна вважати Центр ресурсів і розвитку для Придністров'я, в Україні – ресурсний центр «Гурт» – поєднання досвіду цих

структур, створення ресурсного центру, який би забезпечував інформування неурядових організацій Молдови та України про можливості фінансової підтримки проектів, залучення волонтерів та експертів з придністровської тематики стало б суттєвим чинником налагодження співпраці неурядових організацій України та Молдови, позитивно позначилося б на розширенні кола неурядових акторів, що цікавляться придністровською тематикою і можуть зробити внесок у подолання наслідків Придністровського конфлікту.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що Україна і Молдова як держави-сусіди зробили конкретні кроки для утвердження принципів реального добросусідства і плідного регіонального співробітництва. Однак практика засвідчує, що це українсько-молдовське співробітництво знаходиться сьогодні ще на початковому етапі, а в його поглибленні є багато резервів економічного, політичного і соціально-психологічного характеру.

Зважаючи на значну довжину українсько-молдовського кордону й чисельну українську громаду в регіоні, Україна має ефективніше застосовувати інструменти соціокультурного, економічного і політичного впливу на Придністров'я. До таких засобів слід віднести митний режим та інструмент економічного впливу. Навіть наміри щодо їхнього безпосереднього застосування матимуть значний вплив як на ситуацію у Придністров'ї, так і на політику зацікавлених сторін.

Також Україні слід застосувати й такий важіль впливу в регіоні, як проблема громадянства у Придністров'ї і українські можливості її розв'язання. На виняткову увагу заслуговує й сфера освіти в Придністров'ї, оскільки існуюча ситуація шкодить національним інтересам України. Створений у Придністров'ї російськомовний культурний простір сприяє асиміляції етнічних українців регіону. Обмеження у царині освіти України для абітурієнтів з Придністров'я лише посилюють цей процес, тому нагальним є розв'язання цих проблем на спільних концептуальних засадах.

Системне і послідовне застосування наявних у розпорядженні України важелів впливу на ситуацію у Придністров'ї дозволить реагувати як на політику одного із суб'єктів конфлікту, так і на перебіг конфлікту в цілому. Це сприятиме захисту національної безпеки і посилюватиме роль України у процесі врегулювання придністровського конфлікту.

Серед першочергових завдань для налагодження продуктивної комунікації між двома країнами стоїть потреба розбудови довіри між політичними елітами та відповідними державними структурами, які вже тривалий час не мають продуктивних комунікацій, бо зав'язли у розв'язанні проблем, вирішення яких потребує політичної волі та здатності до компромісів. Відповідальні посадові особи з обох боків мають усвідомити, що тривале зволікання щодо розв'язання технічних питань, зокрема таких, як завершення оформлення прав України на 7 км автодороги в районі села Паланка, делімітації та демаркації кордону в районі Новодністровської ГЕС та порту Джурджулешти, не є нашою перевагою, а лише грає на зниження міжнародного авторитету як України, так і Республіки Молдова. У цих питаннях політики мають або якнайшвидше виконати досягнуті домовленості там, де вони вже були завершені (Паланка), або продемонструвати здатність до відповідального діалогу та компромісу там, де зберігаються спірні питання (Новодністровськ, Джурджулешти та деякі інші).

ЛІТЕРАТУРА

7. Нантой О. Приднестровский конфликт и взаимоотношения Молдовы и Украины / О. Нантой // Контекст. - 2001. - № 10. - С. 26.
8. Інтерв'ю С. І. Пирожкова інформаційному агентству «Інфотаг» з нагоди 14-річчя Конституції України 28 червня 2010 р. [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ [офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://www.infotag.md/comments/583940>. – Заголовок з екрану.
9. «Українці Придністров'я відтворюють народні традиції та прагнуть до поширення національної культури в регіоні – голова української організації Петро Богуцький» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=760896>. – Заголовок з екрану.

10. Указ Президента України № 875/2006 від 13 жовтня 2006 року «Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями» [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5096.html>. – Заголовок з екрана.
11. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року та інші документи на сайті Міністерства закордонних справ України. Перелік законодавчих актів, що регламентують взаємодію України із закордонними українцями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/5551.htm>. – Заголовок з екрану.
12. Hillgruber K. Die Patrioten von Transnistrien [Електронний ресурс] / Katrin Hillgruber // Die Welt. – 2008. – Режим доступу : http://www.welt.de/welt_print/article2102593/Die_Patrioten_von_Transnistrien.html. – Заголовок з екрану.
13. Придністровська проблема : погляд з України. – К. : Істина, 2009. – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Коцур Віталій Вікторович – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 15.02.2013 р.